

Justyna Sala-Suszyńska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Poland

Język figuratywny w przestrzeni edukacyjnej / *Figurative language in the educational space*

Abstract

Figurative language has been the subject of interdisciplinary research for ages. It is considered by philosophers, linguists, as well as psychologists and pedagogues. The forms of figurative languages include for example, metaphors, proverbs, phrasemes and oxymorons. The metaphoric language is deeply in human' experience and it is used unconsciously in everyday situations. Lakoff and Johnson (1988) stress that metaphors are a showcase for man: "Show me your metaphors, and I tell you who you are". This quote very well highlights the omnipresence of the metaphorical language in human life. The article discusses the notion of figurative language and its forms. Moreover, the subject of the description is three the most popular forms of metaphorical language: metaphor, proverb and phraseological. In addition, the problem of figurative language in school education is emphasized at every level of education.

Keywords: figurative language, metaphor, proverb, idiom, education.

WPROWADZENIE

Przekazy języka figuratywnego związane są z głębokimi doświadczeniami i wykorzystywane są najczęściej nieświadomie w języku codziennym, w myśleniu i w działaniu (Limont, 1996). Zwykle nadają one kształt temu, co jest postrzegane, determinują to, jak radzi sobie człowiek w otaczającym go świecie oraz odnosi się do innych ludzi. Zdaniem wielu badaczy myślenie i egzystencja człowieka są wręcz niemożliwe bez metafor, którymi żyjemy (Urry, 2009). A zatem to, czego doświadcza człowiek i co czyni na co dzień, jest w dużej mierze sprawą metaforycznej refleksji (Lakoff, Johnson, 1988).

Współcześnie, metafora staje się subiektywnie odkrywaną prawdą na temat rzeczywistości szkolnej, która wydatnie ilustruje sposób jej rozumienia przez podmioty edukacji (Martyniuk, 2010). Warto podkreślić, iż metaforyczność, jako

istotny komponent języka, stanowi nie tylko poetycki do niego dodatek, czy retyryczną ozdobę, ale rządzi myśleniem człowieka (Bralczyk, 1992). Ponadto, myślenie metaforyczne i wykorzystywanie metafory jako środka twórczej aktywności człowieka, uznane jest przez wielu badaczy za jednej z najważniejszych procesów twórczych (Adamska- Staroń i in. 2007).

„Język figuratywny, określane również metaforycznym, uważany jest za taką formę zachowania językowego, w którym określony temat jest w sposób niebezpośredni opisywany przez nośnik” (Kuszek, 2012). Badacze języka wyróżniają wiele form języka figuratywnego, metafory są tylko jedną z nich. Inne rodzaje tego języka to idiomy, przysłowia, metafory potoczne, przenośnie, podobieństwa, metonimie, oksymorony, synekdochy (Wiejak, 2011).

W artykule zostaną omówione trzy najpopularniejsze formy języka figuratywnego: a) metafora; b) przysłowie; c) związek frazeologiczny.

METAFORA W ŚWIETLE LITERATURY

Metafora odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu języka, gdyż poprzez jego kształtowanie wpływa na wyposażenie jednostki w elementy niezbędne do życia w określonej kulturze. Dostarczenie uczniowi niezbędnego zasobu narzędzi językowych i kulturowych pozwala mu w sposób swobodny rozumieć otaczającą kulturę. Dzięki rozumieniu może ją przecież stwarzać, oddziaływać na nią, przekształcać, a więc może być nie tylko świadomym odbiorcą kultury, ale i jej współtwórcą (Rybarczyk, 2009). Jednak nie zawsze metafory były spostrzegane jako figury myślenia wchodzące w skład systemu pojęciowego człowieka i odzwierciedlające procesy myślenia, gdyż początkowo traktowane były jako figury mowy, przydatne głównie w retoryce czy poezji (Wiejak, 2011).

Metafory przejawiają się językowo w sposób konwencjonalny oraz niekonwencjonalny. Za wyrażenia konwencjonalne uznaje się te, których użycie jest usankcjonowane umową społeczną, co przejawia się w wysokiej częstotliwości ich występowania w tekstach. Ale także w tym, iż przez użytkowników języka metafory postrzegane są często jako wyrażenia dosłowne. Człowiek często nie uświadamia sobie ich metaforycznego charakteru. W tak żywej, codziennej mowie metafora przyjmuje najczęściej postać pojedynczego słowa, głównego tematu, skrótowego, wokół którego koncentrują się różnorodne treści, ciągi skojarzeń i odniesień. Jest tym wyrażeniem językowym, które dotycząc sposobu doświadczenia i pojmowania świata, umożliwia sformułowanie nieuchwytnych i trudnych do opisu jednostkowych doświadczeń, uczuć i emocji, które nie posiadają wykładników leksykalnych (Wróblewski, 1998).

Już Arystoteles podkreślał, iż „zwykłe słowa, wyrażenia niemetaforyczne, przekazywały „tylko” to, „co już wiemy”, podczas gdy metafory dawały możliwość uchwycenia nowych nieznanych znaczeń” (Mazurkiewicz, 2007).

Badania pokazują, iż dzieci już w wieku czterech lat potrafią tworzyć oryginalne i bardzo pomysłowe metafory, jednakże tylko nieznaczna ich część charakteryzuje się wówczas trafnością (Kubicka, 1993). W miarę jak zwiększają się dziecięce kom-

petencje językowe (w wieku sześciu, ośmiu lat), metafory stają się coraz bardziej czytelne i adekwatne, coraz celniej i precyzyjniej odzwierciedlając istotę rzeczy (Martyniuk, 2010).

Ponadto, „metafora oznacza dwupłaszczyznową konstrukcję semantyczną przedstawiającą daną rzecz tak, jakby była ona rzeczą całkiem inną, a jednak w określony sposób podobną do tej pierwszej. Z metaforą często ma się do czynienia, gdy odnosi się do jednej rzeczy w terminach właściwych zupełnie innej rzeczy. Związek łączący temat z nośnikiem jest nazywany podstawową metaforą i stanowi jej semantyczną bazę” (Wiejak, 2011).

Wszechobecność metafor w potocznym myśleniu i języku potocznym sprzyja ich standaryzacji do tego stopnia, że używa się ich bezwiednie, nieświadomie. Takie metafory są, w terminologii współczesnej filozofii języka, *metaforami martwymi*. Ich opozycją są *metafory żywe* mające poetycki charakter, niekonieczne lecz kreatywne, zmuszające do zmian w rozumieniu świata. *Metafora żywa* zmusza do myślenia, budzi niepokój swoją pozorną absurdalnością, *metafora martwa* buduje myślenie o świecie jako zastana, zaakceptowana kategoria opisu (Werner, 2004).

Podsumowując, metafora z tropu poetyckiego i retorycznego stała się obiektem zainteresowania specjalistów różnych dziedzin naukowych. Nie istnieje jedna akceptowana definicja metafory, w związku z tym metafora pozostaje jednym z najbardziej zagadkowych i budzących największe kontrowersje zjawisk językowo-semantycznych (Wiśniewska-Kin, 2009).

TEORIE METAFOR I MECHANIZM ICH INTERPRETACJI

Omawiając formy języka figuratywnego nie sposób pominąć trzech szkół myśli metaforycznej do których zalicza się szkołę starożytną, klasyczną i kognitywistyczną. Początkowo w IV wieku p.n.e., metafora była określona przez Arystotelesa jako *figura retoryczna*. Jej efektywność zależała w równej mierze od przejrzystości, jak i elementu nowatorskiego. Należy zwrócić uwagę na uniwersalne rozumienie metafory. A mianowicie wg Arystotelesa jest to proces nie tylko językowy, ale zjawisko łączące semantykę z pragmatyką i szerokim kontekstem kulturowym (Strugielska, Siek-Piskozub, 2009).

Kolejną istotną teorią metafory stanowi *teoria substytucji* (Maciołek, 2010). Rola metafory zostaje tu ograniczona do funkcji językowej łączącej dwa pojęcia, gdzie wyrażenie dosłowne jest parafrazą pojęcia abstrakcyjnego (Black, 1993).

Przełomową teorią w rozumieniu metafor stała się zaproponowana przez M. Blacka *teoria interakcji* (Czarnecka, 2012). Według tej koncepcji, istotą metafory jest zmiana sensów wyrażań, a więc katachreza (Kövecses, 2002). Dzięki teorii interakcji możliwe było utworzenie podłoża dla rozwoju kognitywnej teorii metafory G. Lakoffa i M. Johnsona (1988). W tym ujęciu rola metafory miała charakter wskaźnika procesów mentalnych i stała się centrum międzyludzkiej komunikacji (Strugielska, Siek-Piskozub, 2009).

Teorie metafory podejmują z reguły niesłychanie trudne zadanie opisanie mechanizmu interpretacji metaforycznej. Dla R. Cumminsa (1997), interpretacja polega na generalizacji poznawczej w obrębie pewnej sieci cech. To, co naprawdę dzieje się w umyśle interpretatora metafory jest i zapewne pozostanie w dużym stopniu tajemnicą zarówno dla postronnych, jak i dla niego samego. Można jedynie przypuszczać, że zachodzą tu na wprost świadome lub wręcz nieświadome procesy wnioskowania wykorzystujące wszelką przydatną w danym przypadku wiedzę (Nowaczyk, 2000).

PRZYSŁOWIE I ZWIĄZEK FRAZEOLOGICZNY JAKO FORMY JĘZYKA FIGURATYWNEGO

Specyficzną formą języka metaforycznego są przysłowia. Arystoteles i Sokrates podkreślali powszechność ich użycia, zwięzłość formy i ton filozoficzny przysłów (Honeck, 1997). Wg W. Miedera (1993), przysłowie jest krótką, powszechnie znaną sentencją ludową, która zawiera wiedzę, prawdy i normy moralne oraz tradycję, w metaforycznej, utrwalonej i łatwej do zapamiętania formie, jest przekazywana z pokolenia na pokolenie.

Do połowy XVII wieku przysłowia określano mianem przypowieści, zaś sama nazwa przysłowie ma swoje źródło w łacińskim *proverbium*, gdzie *pro* oznacza „za- miast”, a *verbum* – „słowo”. Wskazuje tym samym, że przysłowie używa się zamiast zwykłych słów (Kłosińska, 2012).

Przysłowia wyrastają z mowy codziennej ludzi należących do wszystkich warstw i zawodów. Źródłem przysłów jest także kościół, szkoła, myśli mędrców, filozofów i sławnych jednostek, myśli, które oderwały się od swych autorów i zaistniały jako anonimowa skarbnica wiedzy (Wyżkiewicz- Maksimow, 2012). Ponadto, przysłowia odzwierciedlają sposób postrzegania i wartościowania świata właściwy danej społeczności. Odbijają się w nich przekonania, postawy, zasady moralne, system wartości, czyli to, co stanowi duchowe dziedzictwo narodu (Kuryłowicz, 2014).

Powszechnie uważa się, że rozumienie przysłów jest trudniejsze od rozumienia innych form języka metaforycznego, gdyż przysłowia są bardziej abstrakcyjne niż metafory. Co więcej, aby „zrozumieć znaczenie przysłowia, osoba musi całkowicie oderwać się od konkretnego przedmiotu w nim występującego” (Wiejak, 2011).

Posługiwanie się przysłowiami jest ważnym elementem kompetencji językowej, gdyż pełnią one istotną funkcję komunikacyjną. Nie tylko wymaga ono zdolności rozumienia warstwy językowej, wycucia metaforyczności tej klasy tekstów i znajomości reguł pragmatycznych, ale także prawidłowego współdziałania mechanizmów poznawczych, m.in. reguł abstrahowania, wnioskowania (Ulatowska i in, 2000).

Kolejną formą języka metaforycznego, która zostanie omówiona w artykule jest związek frazeologiczny. Funkcjonuje on zazwyczaj w świadomości użytkowników jako jedno pojęcie złożone z kilku słów –leksemów (Kuszak, 2012). Wg J. Tokarskiego ma „charakter konwencjonalny i zastosowanie ograniczone” (Tokar-

ski, 1986). Rozumienie jego znaczenia nie jest wynikiem znajomości treści słów, wchodzących w skład związku. Połączenie słów powoduje, że nabiera on nowego znaczenia. Związki charakteryzują się ustabilizowaną strukturą formalną i ustabilizowanym znaczeniem. Odwołują się one nie tylko do zjawisk natury, ale także ludzkich cech fizycznych i psychicznych. Co więcej, nawiązują także do obyczajowości dawnej i współczesnej, do kultury materialnej oraz Biblii i mitologii (Madeja, 2007). Pochodzą one z dzieł literackich, religijnych, filmowych, ale także z kultury, sztuki i zasobów internetowych. Ponadto, w dzisiejszych czasach frazeologizmy tworzone są w językach zawodowych, subkulturach. Producenci reklam oraz filmów często też świadomie tworzą i rozpowszechniają nowe związki frazeologiczne w celu przyciągnięcia uwagi klientów.

Związki frazeologiczne nie tylko urozmaicają i wzbogacają wypowiedzi, ale również mają walory obrazowe, wzmagają wyrazistość i plastyczność oraz komunikatywność i siłę oddziaływania przekazywanych treści (Pajdzińska, 1993). Bez frazeologizmów nie można się obejść w codziennych rozmowach, wypowiedziach publicznych, przemowach okolicznościowych, tekstach artystycznych. Frazeologizmy dodają wypowiedziom płynności, ekspresji i obrazowości.

JĘZYK FIGURATYWNY W EDUKACJI

Język figuratywny jest ceniony przez pedagogów i nauczycieli zarówno ze względu na wartość poznawczą, kształcącą, jak i wychowawczą: „Jako środek językowy jest wzorcem języka, niesie ze sobą pewnego rodzaju treści. Jako płaszczyzna wychowawcza jest elementem pozwalającym na dostrzeżenie, że świat jest zbiorem obrazów i dźwięków, które w sposób naturalny się przenikają” (Rybarczyk, 2009).

Zarówno nauczyciele, jak i uczniowie korzystają z języka figuratywnego. Przyjmuje się, że średnio na 1000 słów wypowiedzianych przez nauczyciela przypada od 20 do 60 wyrażen figuratywnych (Cameron, 2003).

„Dziecięce metafory pojawiają się spontanicznie i bezwiednie. Pozbawione świadomej refleksji mają charakter praktyczny. Na pierwszym etapie rozwoju dzieci utożsamiają metafory z niedorzecznością i fikcją, aby w późniejszym okresie przejść do ich właściwego rozumienia i zastosowania” (Limont, 1996). Nazwy metaforyczne stosowane są przez dzieci do określania obiektów fizycznych, cech i konkretnych czynności i wypowiedzane są zazwyczaj w obecności przedmiotu odniesienia. Liczba porównań metaforycznych, wzrasta wraz z wiekiem uczniów (Just, 2009).

Walory metafory są nieocenione z punktu widzenia praktyki edukacyjnej, nauczyciele często sięgają po metaforę w nauczaniu (Turner, 2005), ponieważ jest ona sposobem przechodzenia od znanego do nieznanego. Metafora, jako narzędzie poznania, pozwala na dostrzeżenie, zrozumienie i interpretację zjawisk dotąd niezrozumiałych lub nieznanymi uczniowi. Za pomocą trafnej metafory nauczyciel może wyjaśnić zjawisko uczniom, wykorzystując swoje poprzednie doświadczenia (Botha, 2009). Jednakże, nauczyciel powinien być czujny, gdyż nieumiejętnie dobrana metafora zamiast ułatwić odbiór i zrozumienie opisywanych treści, zja-

wiska, może je znacznie utrudnić (Kotowska, 2015). W związku z tym, ważne jest wprowadzanie form języka metaforycznego w sposób uporządkowany, zgodnie z tematyką zajęć.

Język figuratywny, w jego literackiej odmianie, wyposaża ucznia w pewien zespół znaków i symboli, a dzięki temu pozwala uczyć się, rozumieć otaczającą go rzeczywistość i odkrywać pełne znaczenie komunikatów. W edukacji polonistycznej, rozumianej jako kulturowa, język metaforyczny odgrywa nadrzędną rolę wychowawczą. Stanowi fundament zrozumienia złożoności języka oraz staje się widocznym obrazem mówienia kontekstowego oraz rozumienia wartości wypowiedzi. Nie tylko jest środkiem artystycznego wyrazu wprowadzonym do wypowiedzi dla wzbogacenia wartości dzieła literackiego, ale również nieodłącznym elementem języka, czyli kultury (Rybarczyk, 2009).

Mówiąc o literaturze, nie sposób pominąć form języka figuratywnego, które pojawiają się już we wczesnej edukacji w baśniach i bajkach. Pod jawną fabułą zawierają one rozmaite przesłania i odzwierciedlają problemy z którymi borykają się dzieci i młodzież. Ponadto, wielkie opowieści z historii np. przypowieści zawarte w Biblii czy mity greckie, które należą do wspólnego dziedzictwa kulturowego, są formami języka metaforycznego, czyli sposobem pośredniego mówienia o egzystencjalnych, czy moralnych problemach człowieka.

Ponadto, jak zauważa wielu znawców sztuki i edukacji „w nauczaniu sztuki metaforyczna interpretacja poszerza percepcję dzieła sztuki o konstrukcję jego znaczenia, znaczenia metaforycznego. Jest to pewna wartość dodatkowa, dodana do wiedzy wynikającej z teorii sztuki. Wydaje się, że metaforyczna interpretacja dzieła może stanowić komplementarne uzupełnienie percepcji dzieła wnikażącego z kanonów nauczania odbioru dzieła sztuki. Jeśli człowiek myśli metaforycznie to dostarcza znaczeń, czyli podstaw dla przekonań jednostki, jak również czynnika kierującego jego zachowaniem” (Chyczewska, 2009).

Podsumowując, „metafora w edukacji wzrasta do poziomu kryterium funkcjonalności i przydatności. Uczy nie tylko sposobów obrazowania świata i wzbogaca język odbiorcy, ale również staje się figurą tworzącą obraz wyobraźni, a za jej pomocą dziecko kojarzy, porównuje i zaczyna postrzegać złożoność intertekstualność świata” (Rybarczyk, 2009).

ZAKOŃCZENIE

Znajomość języka figuratywnego jest niezbędna do codziennej komunikacji językowej, gdyż stanowi on ważny komponent języka i wspólnie z leksyką współtworzą podsystem słownikowy (Wiśniewska-Kin, 2009). Aby móc sprawnie posługiwać się językiem metaforycznym, należy nie tylko opanować słownictwo i reguły gramatyczne, ale także zaznajomić się z podstawowym zasobem frazeologicznym, gdyż jego znaczenie ma charakter całościowy. Wskazane właściwości języka figuratywnego uzasadniają jego użycie w edukacji. Ponadto, badania pokazują, iż już dzieci w wieku wczesnoszkolnym wykazują zdolność myślenia metaforycznego w związku z tym należy warto rozwijać te dyspozycje. Dlatego, pozytywna jest

wszechobecność form języka figuratywnego w edukacji, gdyż dzięki niemu dziecko kształtuje swój język, umiejętności komunikacyjne i nabiera płynności w posługiwaniu się językiem metaforycznym.

BIBLIOGRAFIA

- Adamska- Staroń, M., Piasecka, M., Łukasik, B. (2007). *Inny sposób myślenia o edukacji. Metaforyczne narracje*. Kraków: Impuls.
- Black, M. (1993). More about Metaphor. W: A. Ortony (red.): *Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge UP.
- Botha, E. (2009). Why metaphors matter in education, *South African Journal of Education*, 29, 432-433.
- Bralczyk, J. (1992). Styl potoczny. W: J. Anusiewicz, F. Nieckula (red.), *Język a Kultura, t. 5, Potoczność w języku i kulturze*. Wrocław: UW.
- Cameron, L. (2003). *Metaphor in educational discourse*. Londyn: Continuum. KHLS.
- Chyczewska, A. (2009). Metafora w interpretacji dzieł sztuki wizualnej- metoda Herminy Feinstein i jest zastosowania. W: K. Jarosińska-Buriak (red.), *Języki metafory. Tom Drugi. Psychologia-Pedagogika-Edukacja-Media*, Elbląg: PWSZ.
- Cummins, R. (1997). *Meaning and mental representation*. London: MIT Press.
- Czarnocka, M., Mazurek, M. (2012). Metafory w nauce, *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 1/191, 5-26.
- Honeck, R. P. (1997). *A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom*. Mahwah, NJ and London: Lawrence Erlbaum.
- Just, M. (2009). Strumień był rwący jak dentysta, czyli o zdolnościach dzieci do tworzenia analogii i metafor. W: K. Jarosińska-Buriak (red.), *Języki metafory. Tom Drugi. Psychologia-Pedagogika-Edukacja-Media*, Elbląg: PWSZ.
- Kłosińska, K. (2012). *Słownik przysłów. Przysłownik*. Poznań: Publikat.
- Kotowska, M. (2015). Metafory w dyskursie edukacyjnym, *Przegląd Pedagogiczny*, 1.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kubicka, D. (1993). Tworzenie metafor przez dzieci w sytuacjach zadaniowych, *Psychologia Wychowawcza*, 2, 108-122.
- Kuryłowicz, B. (2014). Metaforyczne sposoby ujmowania Boga i relacji Bóg – człowiek w przysłowiaach polskich, *Rocznik Teologii Katolickiej*, 2.
- Kuszak, K. (2012). Związki frazeologiczne W edukacji językowej dziecka – zarys problematyki, *Studia Edukacyjne*, 22, 321-339.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1988). *Metafory w naszym życiu*. Warszawa: PIW.
- Limont, W. (1996). *Analiza wybranych mechanizmów wyobraźni twórczej*. Toruń: UMK.
- Maciołek, M. (2010). Edukacja frazeologiczna cudzoziemców wspomaganą komputerowo, *Postscriptum Polonistyczne*, 1.
- Madeja, A. (2007). Co należy wiedzieć, chcąc uczyć cudzoziemców frazeologii? W: A. Achtełik, J. Tambor (red.), *Nauczyć Polski i polskiego*, Katowice: Gnome.
- Martyniuk, W. (2010). Uczniowskie metafory szkoły. *Teraźniejszość-człowiek-edukacja*, 2 (2010), 67-78.
- Mazurkiewicz, G. (2007). Szkolne metafory. Jak nauczyciele widzą szkołę, *Ruch Pedagogiczny*, 1-2.
- Mieder, W. (1993). *Proverbs are never out of season*. New York: Oxford University Press.
- Nowaczyk, A. (2000). Dosłowność, metafora i nonsens w filozofii. W: J. Pelc (red.) *Język współczesnej humanistyki* (s. 207-222). Warszawa: BMS.
- Pajdzińska, A. (1993). *Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji*. Lublin: Agencja Wydawniczo-Handlowa.
- Rybarczyk, T. (2009). Między percepcją a kreacją, czyli o wychowawczej roli metafory w nauczaniu literatury w szkole podstawowej. W: K. Jarosińska-Buriak (red.),

Języki metafory. Tom Drugi. Psychologia-Pedagogika-Edukacja-Media, Elbląg: PWSZ.

- Strugińska, A., Siek-Piskozub, T. (2009). Metafora jako technika badawcza w glotodydaktyce, *Lingwistyka Stosowana*, 1, 213-226.
- Turner, V. (2005). *Gry społeczne, pola i metafory. Symboliczne działanie w społeczeństwie*. Kraków: Wyd. UJ.
- Tokarski, J. (1986). Frazeologia i paremiologia. W: J. Podracki (red.), *Dydaktyka nauki o języku*. Wybór prac. Warszawa: UW.
- Ulatowska, H. K., Sadowska, M., Kądziaława, D., Kordys, J. (2000). Badanie sprawności językowo-poznawczych na materiale przysłów: Zagadnienia metodologiczne, *Przegląd Psychologiczny*, 2, 191-203.
- Urry, J. (2009). *Socjologia mobilności*. Warszawa: PWN.
- Werner, W. (2004). Wokół metafory wojny, *Pro Libris*, Lubuskie Pismo Literacko-Kulturalne, 1, 69-82.
- Wiejak, K. (2011). *Poznawcze aspekty interpretacji przysłów*. Lublin: UMCS.
- Wiśniewska-Kin, M. (2009). *Miłość jest jak wiatrak, czyli o poznawczej naturze metafor dziecięcych*, Łódź: UŁ.
- Wróblewski, P. (1998). Struktura, typologia i frekwencja polskich metafor. Białystok: UB.
- Wyżkiewicz- Maksimow, R. (2012). *Językowy obraz człowieka – charakter i osobowość w paremiologii polskiej, serbskiej i chorwackiej*. Gdańsk: UG.